

GOTTFRIED BENN (1886 – 1956)

Arts, dichter en misantroop

Theoloog en arts Gottfried Benn heeft tal van vrouwen (vooral jonge) liefgehad, versleten en de dood ingejaagd. Zijn aan borstkanker wegwijnende moeder mocht hij geen morfine toedienen van z'n vader (een protestantse dominee), waarop hij hem uitschold voor Zelot und Fanatiker. Na de machtsovername van Hitler in 1933, begroette hij de brutaliteit van de nazi's als een soort oer-energie die voor De Grote Vernieuwing zou zorgen. Als Duits legerarts was hij aanwezig bij de executie van de als spion verdachte Engelse verpleegster Edith Cavell en stelde ambtshalve haar dood vast. Als opportunist heulde hij mee met de Nazi's totdat de bruinhemden zijn gedichten lazen en hem een geiler Mistfink (hitsige smeerlap) noemden. In het burgerleven droeg hij altijd een keurig driedelig pak en hield hij van Parijs en Balzac. Als specialist in huid- en geslachtsziekten in Berlijn zat zijn consultatieruimte vol prostitutees en hun klandizie. Tussendoor schreef hij gedichten. Op z'n minst een complex man dus.

Morgue

Zijn eerste dichtbundel *Morgue und andere Gedichte* (1912) deed onmiddellijk stof opwaaien. Gedichten zoals *Kleine Aster*, *Schöne Jugend*, *Saal der kreisende Frauen* en *Mann und Frau gehen durch die Krebsbaracke* waren thematisch en qua woordenschat nooit gezien en choquerend. Ze voerden de lezer op brutale en emotionele wijze door de autopsiezaal, een zaal barend vrouwen en een barak waar terminale kankerpatiënten kermend wegwijnden. Met een sober gebruik van woorden roept Benn een akelige wereld van menselijk leed, verderf en dood op. Zijn taal is koel en koud en zijn associaties zijn vleselijk realistisch. Het is niet toevallig dat zijn eerste gedichtenbundel ontstond nadat hij één jaar arts-assistent patho-

logie in Berlin-Charlottenburg was geweest. In dit jaar had hij 197 autopsies verricht en het volledige gamma pathologie gezien, van kankerpatiënten over verkeersdoden tot slachtoffers van misdrijven en moorden.

Over Benn's vrij plastische beschrijvingen van dood en verderf waren de meningen verdeeld. De meeste lezers vonden zijn gedichten verwerpelijk en schandalig. Ludwig Greve, een professionele literaire criticus, vond het dan weer niet de moeite om er veel woorden aan vuil te maken: 'Over de perversiteit van deze gedichten schrijven is niet mijn taak als literair criticus. Ik laat dit interessante geval liever over aan psychiaters.'

Een zeldzame enkeling prees Benn's durf en moed en zag in de jonge dichter-arts een wegbereider van het expressionisme. De tijd zou hem gelijk geven. Vandaag wordt Benn erkend als een van de meest expressieve Duitse dichters van de 20ste eeuw en zelfs als het boegbeeld van het expressionisme.

Gedichten

In het beroemde gedicht *Kleine Aster* beschrijft Gottfried Benn de autopsie op het nog vol drank zittende lijk van een bierventer. Iemand had een paarse aster tussen zijn tanden geklemd die er uitvalt als hij van binnenuit aan de slokdarm trekt en snijdt. Op het einde van de autopsie geeft hij de bloem terug aan de bierventer. Niet in zijn mond maar tussen de houtwol waarmee de lege buikholte opgevuld wordt. 'Drink uit je vaas, kleine aster' is dan het vrij cynische slot.

In *Schöne Jugend* ligt een dood meisje –hoe ze gestorven is, vernemen we niet- al een poosje in het riet. De ratten hebben gaten in haar slokdarm geknaagd en ergens onder het middenrif een ge-

Kleine Aster

Ein ersoffener Bierfahrer wurde auf den Tisch gestemmt.

Irgendeiner hatte ihm eine dunkelhella Aster
zwischen die Zähne geklemmt.

Als ich von der Brust aus

unter der Haut

mit einem langen Messer

Zunge und Gaumen herausschnitt,

muß ich sie angestoßen haben, denn sie glitt
in das nebenliegende Gehirn.

Ich packte sie ihm in die Brusthöhle

zwischen die Holzwolke,

als man zunähte.

Trinke dich satt in deiner Vase!

Ruhe sanft,

kleine Aster!

zellig nest gebouwd. Hun kleine kroost heeft zich aan de lever en het bloed bezat en heeft er een mooie jeugd gehad. Tot iemand het meisje met ratten en al in het water gooit, waarop de jonge snuitjes afgrijselijk piepen.

Benn schrijft meedogenloos onverschillig over gruwel en dood. In zijn gedichten ligt de focus niet op gevoelens maar op verval en het finale, onherroepelijke proces van ontbinding waarmee hij als arts en lijkontleder honderden keren geconfronteerd is geweest.

Proza

Waar de jonge Benn een 'medicynicus' werd genoemd, gingen zijn latere teksten over de problematiek van de kunst in de moderne wereld. Een wereld waarin volgens hem geen expressiviteit meer bestond en de taal uitgehold en afgevlakt was. De oplossing voor het probleem van de teloorgang van de cultuur lag volgens Benn in het nationaalsocialisme. De democratie had volgens hem haar echec getoond en de nieuwe partij zou meer ruimte laten voor de ultieme artistieke expressie. In het volste vertrouwen dat de machtsovername door de Nazi's het volk zou verenigen tot iets 'hogers' sloot hij zijn slecht draaiende Berlijnse artsenpraktijk in 1934, en bereidde zich voor om hun Nationale Dichter te worden. Bennis ontzuivering

kwam echter snel toen de nazi's zijn lijken- en rottingsgedichten bekritiseerden en ze als entartete Kunst bestempelden. Ze pasten niet bij de uitstraling van het Derde Rijk.

Benn weigerde te emigreren en diende de vele schrijvers die Duitsland verlaten hadden scherp van repliek. Hij noemde ze 'literaire emigranten' en verweet de lafaards hun vlucht naar de Côte d'Azur en andere veilige plekken: 'Daar, ver weg, kun je niet begrijpen wat hier allemaal gebeurt, welk een nationale bezieling er heerst.'

Niet lang daarna kreeg Benn het zelf moeilijk maar als voormalig Wehrmacht-officier kon hij via contacten op de steun van Himmler rekenen. In 1938 kreeg hij wel een publicatieverbod opgelegd en leek hij definitief uitgeteld als groot Duits dichter.

Heropstanding

Maar in 1950 schreef hij zijn autobiografie: Dubbelleven. Een schuldbekentenis voor zijn Nazi verleden komt er niet in voor. Wel dat hij weinig op had met de denazificatie van de bevrijders die hij als nieuwe bezetters zag. Maar verrassend genoeg steeg van dan af zijn succes als dichter en literator gestaag. Zijn gedichten, proza en hoorspelen maakten hem tot een toonaangevend Duits

auteur en een graag gehoord spreker. Op zijn zeventigste verjaardag werd hij gevierd met een luisterrijk symposium, groot diner, bloemen en speeches. Bennis oeuvre werd hogelijk geprezen om zijn poëtische en evocatieve zeggingskracht. Over zijn tweeslachtige houding tegenover de nazi's viel geen onvertogen woord. Twee maand later, op een stralende julidag in 1956 stierf hij aan een beroerte.

Dr. Johan Van Robays

Anatomopatholoog